

Nevyriausybinių aplinkosaugos organizacijų pozicija dėl ūkininkų protesto reikalavimų

2024-01-24

Vilnius

Reaguodamos į ūkininkų protestus ir jų metu keliamus reikalavimus aplinkosauginės nevyriausybinių organizacijos šiuo raštu teikia savo poziciją.

Pilnavertiškai funkcionuojančios, neužterštos ir nenuskurdintos ekosistemos, jose tarpstanti biologinė įvairovė, švarus vanduo yra bendras mūsų visų viešasis gėris, todėl **ieškant kompromiso tarp ūkininkų keliamų reikalavimų ir aplinkos apsaugos normų turi būti paisoma viešo intereso**. Kompromisai turėtų būti daromi tik tuomet, kai numatomi sprendimai nedaro žalos gamtai, yra taikomi papildomi socialiniai saugikliai, užtikrinamas ekosistemų funkcionavimas bei apsauga nuo neigiamo poveikio.

Lietuvos aplinkos būklė, susijusi su žemės ūkio praktikomis, yra prasta ir toliau blogėja. Pateikiame keletą situaciją atspindinčių rodiklių.

Pievos yra svarbios stabdant klimato kaitos padarinius, palaikant biologinę įvairovę, saugant dirvožemį nuo erozijos, sukuriant namus biologinei įvairovei ir užtikrinant kitas mūsų visuomenei svarbias ekosistemines paslaugas bei kraštovaizdžio ekologinį stabilumą. Lietuvoje pievų plotas (tiek daugiamečių, tiek pievų iki 5 metų) nuo įstojimo į ES sumažėjo daugiau nei 450 000 ha, **pievos nyksta po daugiau nei 25 000 ha per metus**. Tai yra toks plotas, kokį užima bendrai Kauno ir Klaipėdos miestai. Pievos nyksta dėl sparčiai besitraukiančio gyvulininkystės sektoriaus ir ypač dėl nykstančios praktikos gyvulius ganyti lauko ganyklose ar šerti žoliniais pašarais.

Didžiulis pievų nykimo mastas lemia spartų biologinės įvairovės nykimą Lietuvos agrariniame kraštovaizdyje, kur 2000-2022 m. laikotarpiu stebėtų įprastų **kaimo paukščių skaitlingumas sumažėjo beveik 55 proc.** Kaimo paukščių populiacijų indikatorius pokytis parodo ne tik tai, kad sparčiai mažėja sparnuočių, bet ir tai, kad mūsų kaimiškame kraštovaizdyje, kuris apima daugiau nei pusę šalies teritorijos, nyksta visa biologinė įvairovė. Ši tendencija yra betarpiškai susijusi ne tik su nykstančiomis pievomis, bet ir su žalingomis žemės ūkio praktikomis, kai gausiai naudojami pesticidai, naikinami pavieniai medžiai, gojeliai, nedideli natūralūs vandens telkiniai ir jų pakrantės, šlapynės.

Paviršinių vandens telkinių būklė blogėja daugiausiai dėl į juos patenkančių žemės ūkyje naudojamų trąšų. **Lietuvoje net 64 % paviršinių vandens telkinių neatitinka geros būklės kriterijų**. 2021 m. situacija, lyginant su 2015 m., pablogėjo. Baltijos jūra yra viena iš labiausiai užterštų jūrų pasaulyje, ją kasmet pasiekia 600 tonų fosforo, 50 000 tonų azoto, o tai sukelia eutrofikaciją - vandens „žydėjimą“. Tai lemia spartų melsvabakterių ir dumblių dauginimąsi bei

jūros ekosistemų nykimą ir „mirties zonų“ formavimąsi. Vandens apsaugos zonos yra skirtos bent minimaliai vandens telkinių apsaugai sugeriant paviršiumi išplaunamas maistines medžiagas ir dirvožemį, apsauginės juostos pradėtos taikyti Lietuvoje šeštajame XX a. dešimtmetyje.

Nepažeistas dirvožemis yra gamtinis išteklius, gyvybiškai svarbus žmonių sveikatai ir ekonominei gerovei. Dėl neatsakingų augalininkystės praktikų, ariamo dirvožemio būklė nuolat blogėja, didėja dirvožemio erozija, prastėja derlingumas. Pievų, šlapynių ir ganyklų vertimas arimais, mineralinių trąšų naudojimas nualina dirvožemį, didina taršą ir į atmosferą išskiria dirvožemyje sukauptą anglį. Žemės ūkis yra antras pagal šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijas po energetikos, o **dirvožemį tausojančios ūkininkavimo praktikos įgyvendinamos nepakankamai sparčiai**: stokojama tinkamos sėjomainos taikymo, juodieji pūdymai veikiami erozijos, atliekama nepakankamai dirvožemio tyrimų, o rezultatai nėra apibendrinami vieningoje sistemoje, kuri leistų sekti dirvožemio būklę. Svarbu skatinti tvaraus ūkininkavimo būdus bei stabdyti dirvožemį skurdinančius ūkininkavimo modelius. Reiktų nepamiršti, kad be jau esamų įsipareigojimų, nuo 2025 metų įsigalios draudimas arti durpžemius, keičiant juose žemdirbystės praktikas.

Aplinkosauginiai reikalavimai ir veiklos ribojimai taikomi visiems žemės savininkams ir naudotojams. Ūkininkai nėra išimtis. Visų piliečių konstitucinė pareiga - saugoti gamtą. Bendroji žemės ūkio politika yra įgyvendinama siekiant ne tik užtikrinti deramas ūkininkų pajamas; užtikrinti ūkininkų konkurencingumą; pagerinti ūkininkų poziciją maisto tiekimo grandinėse; bet ir veikti klimato kaitos švelninimo bei prisitaikymo prie jos srityje; rūpintis mus visus supančia aplinka; išsaugoti kraštovaizdį ir biologinę įvairovę; turėti gyvybingus regionus; remti kartų kaitą; saugoti maisto ir sveikatos kokybę; skatinti žinias ir inovacijas. Todėl visuomeninės lėšos ir pastangos, skiriamos Bendrajai žemės ūkio politikai, turi užtikrinti, kad **visi šie tikslai** būtų pasiekti, o jų įgyvendinimo procesas - skaidrus.

Šiandien yra metas, kai Lietuvos žemės ūkis privalo keistis ir pasirinkti žaliąją toliaregiškąją kryptį. Kviečiame Lietuvos Respublikos Prezidentą, Seimo narius, Premjerę, visą Vyriausybę ir pavaldžias institucijas nepamesti Europos Žaliojo kurso krypties ir nepriimti trumparegiškų bei vienadienių sprendimų.

Pateikiame esminius nevyriausybinių aplinkosauginių organizacijų sprendinius dėl ūkininkų protesto metu keliamų reikalavimų.

1. Dėl daugiamečių pievų mažėjimo ir jų atkūrimo

- ◆ Institucijos privalo užtikrinti tinkamą ilgalaikę paramą gyvulininkystės sektoriui, ypač skatinant ganyklose ganomų ar žole šeriamų galvijų ūkius. Taip pat svarbios pakankamos ekonominės paskatos esamų bei atkurtų pievų priežiūrai;
- ◆ Skatiname institucijas peržiūrėti ir išplėsti daugiamečių pievų apibrėžimą, siekiant, kad paramą galėtų gauti ir į daugiamečių pievų plotų statistiką būtų įtraukti ir tokie plotai, kuriuose yra medžių bei krūmų.
- ◆ Raginame kryptingai remti smulkius ir vidutinius gyvulininkystės ūkius, skatinti kurti aukštos pridėtinės vertės gaminius, tiekiamus per trumpąsias maisto grandines.

- ◆ Reikalavimai išlaikyti daugiamečių pievų referencinius dydžius gali būti peržiūrimi ir keičiami tik užtikrinant, kad bendras pievų plotas nemažės, teikiant išskirtinį dėmesį Europos Bendrijos svarbos buveinių išsaugojimui bei imantis papildomų priemonių mažinti neigiamų žemės ūkio praktikų poveikį biologinei įvairovei, kraštovaizdžiui.
- ◆ Ūkininkus raginame užtikrinti, jog gamtiniai išteklių (vanduo, dirvožemis, biologinė įvairovė, oras) nėra išnaudojami gauti trumpalaikiai naudai, o sunaikintos ir pažeistos ekosistemos (tarp jų – ir pievos) būtų atkuriamos.

2. Dėl plečiamų saugomų teritorijų ir specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymo įgyvendinimo

- ◆ Siekiant užtikrinti, jog apie saugomų teritorijų plėtrą ir specialiųjų žemės naudojimo sąlygų taikymą žemės savininkai būtų informuojami tinkamai. Atsakingos institucijos turi parengti visuomenei ir ūkininkams suprantamą informaciją ir ją padaryti lengviau prieinamą.
- ◆ Ekstensyvaus ūkininkavimo skatinimo sąlygos turi būti palankesnės saugomose teritorijose, nykstančių rūšių buveinėse ir specialiosiomis žemės naudojimo sąlygomis apsaugotose teritorijose.
- ◆ Ūkininkus raginame prisiimti atsakomybę už jų naudojamą viešąjį turtą (vandenį, dirvožemį, apdulkintojus, kitus gamtinius išteklius) ir jį naudoti atsakingai, nebloginant esamos būklės.
- ◆ Ekosistemų apsaugai išskirti plotai turėtų būti išlaikomi jų nemažinant, išskyrus atvejus, kuomet padarytos plotų išskyrimo klaidos. Klaidos turėtų būti ištaisytos pagal nustatytą, viešai skelbiamą tvarką bei aiškius terminus.

3. Dėl žymėto dyzelino tvarkos pakeitimo

- ◆ Lietuva yra įsipareigojusi ilgainiui atsisakyti lengvatų iškastiniam kurui. Turi būti numatyta aiški data, kada tos lengvatos bus galutinai panaikintos, apie tai iš anksto informuota visuomenė ir ūkininkų bendruomenė. Atsakingos institucijos turi pateikti aiškias ir prieinamas alternatyvas keičiantis taisyklėms dėl žymėto dyzelino tvarkos.
- ◆ Siekiant užtikrinti vieningą konkurencinę aplinką žemės ūkio sektoriuje, politikai turi aiškiai ir aktyviai raginti visas Europos Sąjungos šalis atsisakyti lengvatų iškastiniam kurui.

4. Dėl duomenų apie augalų apsaugos priemones ir trąšų žurnalų pildymo

- ◆ Papildomų duomenų vedimas gali tapti administracine našta ūkininkams, todėl atsakingas institucijas skatiname ieškoti technologinių sprendimų, kaip duomenų rinkimas galėtų būti kuo labiau automatizuotas ir apjungiantis įvairius duomenų šaltinius.
- ◆ Ūkiai turi būti skatinami naudoti tvarias ūkininkavimo praktikas, vertinti ūkio šiltnamio efektą sukeliančių dujų pėdsaką ir vadovautis žingsniais - apskaityti, mažinti bei kompensuoti sukeliama taršą ir jos padarinius.
- ◆ Ūkininkus raginame kuo greičiau pradėti naudotis elektroninėmis sistemomis, leidžiančiomis skaidriai apskaityti trąšų ir augalų apsaugos priemonių naudojimą. Tai

padėtų optimizuoti ūkius ir išsklaidyti visuomenės abejones dėl perteklinio šių produktų naudojimo Lietuvos žemės ūkyje.

- ◆ Atsakingos institucijos privalo užtikrinti vandens apsaugos juostų ir kitų aplinkosauginių reikalavimų tinkamą taikymą ir laikymąsi.

Pasirašančios nevyriausybines organizacijos:

1. Aplinkosaugos koalicija
2. VšĮ Baltijos aplinkos forumas
3. Lietuvos ornitologų draugija
4. Gamtos apsaugos asociacija "Baltijos vilkas"
5. VšĮ Pelkių atkūrimo ir apsaugos fondas
6. VšĮ Darnaus vystymosi centras
7. VšĮ "Žiedinė ekonomika"
8. VšĮ "Sengirės fondas"
9. Lietuvos geografų draugija
10. Lietuvos entomologų draugija
11. Studentų Gamtininkų Mokslinė Draugija
12. VšĮ "Lietuvos arboristikos centras"
13. VšĮ Žaliosios politikos institutas
14. Miško terapijos ir edukacijos centras
15. Asociacija "Lietuvos tamsioji bitė"
16. VšĮ Girių inspekcija
17. Vartotojų aljansas
18. VšĮ "Menų vektoriai"
19. Asociacija "Anties sodo bendruomenė"
20. Lietuvos fitoterapijos sąjunga

